

Έκταση: **2.681** τ. χλμ. Κάτοικοι: **192.340**

Πεδινός και εύφορος είναι στο μεγαλύτερο μέρος του ο νομός Ηλείας. Η παραλιακή πεδιάδα της Μανολάδας και οι εκτεταμένες πεδιάδες της Γαστούνης, της Αμαλιάδας και του Πύργου σχηματίζουν τη μεγαλύτερη πεδινή έκταση της Πελοποννήσου, την πεδιάδα της Ηλείας. Μαζί με τις κοιλάδες του Αλφειού και του Πηνειού, με τη στενή πεδιάδα του κόλπου της Κυπαρισσίας, καταλαμβάνουν έκταση 1.530.000 στρεμμάτων: Είναι το 58,7% της συνολικής έκτασης του νομού.

Το ορεινό και ημιορεινό τμήμα του νομού (20,8% και 20,5%) αποτελούν οι νότιες προεκτάσεις του Ερύμανθου, τα όρη Λάμπεια (1.795 μ.), Φολόη (798 μ.), Μίνθη (1.342 μ.), Λύκαιο (1.419 μ.), Κωτύλιο (Δραγώνι, 1.240 μ.), Τετράζιο (1.388 μ.) και Όλυμπος που δεσπόζει της Ολυμπίας.

Οι σημαντικότεροι ποταμοί της Ηλείας είναι ο Αλφειός, ο Πηνειός και ο Νέδας. Ο Αλφειός είναι ο πολυϋδρότερος της Πελοποννήσου. Ο Πηνειός είναι ο δεύτερος μεγάλος ποταμός του γεωγραφικού αυτού διαμερίσματος. Εκτός από τον Νέδα, άλλοι μικρότεροι ποταμοί που ρέουν στο νομό είναι ο Άνιγρος, ο Ιάρδανος και ο Ελισσούς.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001, ο νομός Ηλείας έχει 192.340 κατοίκους, ενώ το 1991 αριθμούσε 179.429. Όμως το ποσοστό φυσικής μείωσης του πληθυσμού είναι υψηλό και η αναλογία μαθητών Δημοτικού ανά 1.000 κατοίκους χαμηλή.

Η Ηλεία είναι η πρώτη παραγωγός περιοχή πατάτας στη χώρα με 15% της συνολικής παραγωγής, η δεύτερη στην παραγωγή τομάτας με 11,6%, η πέμπτη στην παραγωγή εσπεριδοειδών και ελαιολάδου (στοιχεία του 2000). Ο νομός έχει μια από τις μικρότερες αναλογίες γιατρών ανά 1.000 κατοίκους (1,5). Ανά εκατό Ηλείους αναλογούν 9 αυτοκίνητα.

Η ιστορία της Ηλείας

Ο ανταγωνιστής του Δία:

Γιος του Έλληνα, ο Αίολος απέκτησε πέντε κόρες κι επτά γιους, ένας από τους οποίους ήταν ο Σαλμωνέας. Κάποια στιγμή, έφτασε με τους δικούς του στην Ήλιδα, έγινε βασιλιάς της πόλης Σαλμώνη που ο ίδιος έκτισε κοντά στον ποταμό Αλφειό και παντρεύτηκε μια βασιλοπούλα από την Αρκαδία, με την οποία απέκτησε την Τυρώ. Την είπαν έτσι, επειδή τη μεγάλωναν «μη βρέξει και μη στάξει», την τάζαν γάλα και τους βγήκε κάτασπρη και με δέρμα απαλό σαν το τυρί.

Η πρώτη γυναίκα του Σαλμωνέα πέθανε κι αυτός ξαναπαντρεύτηκε, παίρνοντας σύζυγο την Σιδηρώ. Ταυτόχρονα, καβάλησε το καλάμι. Ζήτησε από τον λαό του να τον λατρεύει σαν θεό και παρίστανε τον Δία τριγυρνώντας με ένα άρμα με μεταλλικούς τροχούς και με κρεμασμένα δεξιά κι αριστερά χάλκινα αγγεία. Καθώς το άρμα κινιόταν γρήγορα, τροχοί και κιούπια έκαναν φοβερό σαματά, ενώ ο ίδιος πετούσε τριγύρω αναμμένους δαυλούς. Ο λαός τρομοκρατήθηκε, νομίζοντας ότι ο σαματάς ήταν από τους κεραυνούς και οι δαυλοί από τις αστραπές του Δία. Άρχισαν όλοι να του αποδίδουν θεϊκές τιμές, εκτός από την Τυρώ που μάταια προσπαθούσε να του βάλει μυαλό. Αποτέλεσμα ήταν ο Σαλμωνέας να παραμερίσει την κόρη του, για μεγάλη χαρά της Σιδηρώς που, ως κακιά μητριά (σκληρή σαν το σίδηρο, όπως μαρτυρά και το όνομά της), άρχισε να της κάνει τον βίο αβίωτο. Με όλα αυτά, ο Δίας αποφάσισε να επέμβει: Του έριξε έναν αληθινό κεραυνό και τον άφησε στον τόπο μαζί με όλους τους υπηκόους του που τον λάτρευαν σαν θεό. Ταυτόχρονα, κατέστρεψε και την πόλη. Η τιμωρία του Σαλμωνέα συνεχίστηκε και στον Άδη, όπου ήταν υποχρεωμένος νύχτα μέρα να τρέχει με το άρμα του, χωρίς ποτέ να μπορεί να σταματήσει.

Κάποιοι ερευνητές πιστεύουν ότι ο σαματάς με τα τσουκάλια απηχούσε πανάρχαιη ιεροτελεστία με σκοπό να βρέξει. Ήταν τεχνητές «βροντές» κι «αστραπές», μήπως και φιλοτιμηθούν οι θεοί και στείλουν καμιά βροχή σε περιόδους ξηρασίας. Και στην Κρανώνα της Θεσσαλίας, από όπου άρχισαν όλα, χρησιμοποιούσαν ένα χάλκινο άρμα που, καθώς μετακινιόταν, έκανε σαματά σαν της βροντής. Κι επειδή ο Δίας σπάνια ξόδευε κεραυνό για να σκοτώσει κάποιον κοινό θνητό, ειπώθηκε ότι ο «κεραύνιος θάνατος» οφειλόταν στο ότι ο Σαλμωνέας, πριν να υποβιβαστεί σε βασιλιά, ήταν κάποια προελληνική θεότητα. Οπότε, με τον ερχομό των Ελλήνων, φυσικό ήταν να παραμεριστεί από τον Δία.

Όσο για την Τυρώ, ο Δίας τα έφερε έτσι ώστε να ξαναβρεθεί στη Θεσσαλία, κοντά στον θείο και μετέπειτα σύζυγό της, Κρηθέα, και να μπουν μπροστά οι μηχανισμοί που οδήγησαν στην Αργοναυτική εκστρατεία.

Ο Μελάμποδας και τα βόδια:

Τα τρία αγόρια που η Τυρώ γέννησε του Κρηθέα ήταν ο Αίσων, ο Φέρης και ο Αμυθάων. Κόρη του Αίσονα ή του Φέρη ήταν η Ειδομένη. Την παντρεύτηκε ο θείος της, Αμυθάων. Του έκανε γιο. Μωρό ακόμα, το άφησε στον ίσκιο ενός δέντρου. Μόνο που πέρασε η ώρα, ο ήλιος ανέβηκε ψηλά, ο ίσκιος μικρυνε, τα ποδαράκια του μωρού εκτέθηκαν στις ηλιαχτίδες και μαύρισαν. Το μωρό το είπαν Μελάμποδα (Μαυροπόδαρο).

Μεγαλώνοντας στην Ηλεία, είδε μια μέρα κάποιους να έχουν ανακαλύψει μια φωλιά φιδιών και να σκοτώνουν τα φίδια που πρόλαβαν εκεί. Ο Μελάμποδας τους σταμάτησε. Όσα φίδια ήταν σκοτωμένα, τα εναπόθεσε σε μια πυρά και τα έκαψε. Βοήθησε και τα ορφανά φιδάκια ν' αναστηθούν. Μεγαλώνοντας αυτά χάρη στην φροντίδα του Μελάμποδα, τον επισκέφτηκαν στον ύπνο του και καθάρισαν τ' αφτιά του, ώστε να μπορεί ν' ακούει και να καταλαβαίνει τι λένε τα ζώα και τα πουλιά. Είχε δημιουργηθεί ο πρώτος μάντης, καθώς τα όσα έλεγαν μεταξύ τους τα ζώα και τα πουλιά τον βοηθούσαν να προλέγει τα μέλλοντα να συμβούν. Ο Μελάμποδας ευτύχησε να συναντηθεί στις όχθες του Αλφειού ποταμού και με τον θεό της μαντικής, τον Απόλλωνα, ο οποίος βοήθησε τον θνητό να τελειοποιήσει τις μαντικές του ικανότητες.

Εκείνο τον καιρό, βασιλιάς στην Πύλο ήταν ο Νηλέας, ο ένας από τους δυο γιους που η Τυρώ γέννησε έπειτα από την περιπέτειά της με τον Απόλλωνα (βλ. [**Πατριδογνωσία**] «**Ιστορία της Θεσσαλίας**

»): Ο Πηλέας και ο Νηλέας). Ο Νηλέας διεκδικούσε ένα κοπάδι βόδια από τον μακρινό συγγενή του, Ίφικλο, που ζούσε στη Φυλ

ά

κη της Θεσσαλίας (και οι δυο ήταν δισέγγονοι του Αιόλου). Έλεγε ότι ανήκε στην περιουσία της μάνας του αλλά ο Ίφικλος δεν το έδινε με τον ισχυρισμό ότι τα είχε κληρονομήσει από τον παππού του. Ο Νηλέας κατέφυγε στην προσφιλή τακτική όλων των εστεμμένων της

εποχής που διέθεταν όμορφη κόρη. Έστειλε κήρυκες να διακηρύξουν παντού ότι θα έδινε την πεντάμορφη κόρη του, Πηρώ, σε όποιον του έφερνε τα βόδια του Ίφικλου.

Η διακήρυξη έβαλε σε σκέψεις τον Βιάντα, μικρότερο αδελφό του Μελάμποδα και βαθιά ερωτευμένο με την Πηρώ. Τρόπο να πάρει τα βόδια δεν μπορούσε να σκεφτεί. Πήγε και βρήκε τον Μελάμποδα και του εξομολογήθηκε τον καημό του. Μάντης ήταν ο αδελφός του, κάποιον τρόπο θα έβρισκε να πάρει το κοπάδι για λογαριασμό του. Ο Μελάμποδας φρόντιζε πάντα να βρει νύφη στον αδελφό του. Αποφάσισε να ξενιτευτεί στη Θεσσαλία, να δει τι μπορεί να κάνει. Βρήκε το κοπάδι να βόσκει σε μια πλαγιά κι αποφάσισε να πλησιάσει πιο κοντά. Τον συνέλαβαν. Ο Ίφικλος διέταξε να τον φυλακίσουν δεμένο με ένα άνδρα και μια γυναίκα δεσμοφύλακες, έτσι ώστε να μην μπορεί να το σκάσει. Ο άνδρας ήταν καλόβολος αλλά η γυναίκα προσπαθούσε να κάνει όσο γινόταν πιο δύσκολη τη ζωή του μάντη.

Κάποιο βράδυ, ο Μελάμποδας άκουσε τα σαράκια που κατέτρωγαν την ξύλινη σκεπή του κελιού του ότι όπου να ήταν τα δοκάρια θα κατέρρεαν. Ξύπνησε τους δεσμοφύλακές του και τους ζήτησε να μεταφερθούν αλλού. Αν έμεναν, θα κινδύνευαν να σκοτωθούν. Φυσικά και δεν τον πίστεψαν αλλά εκείνος επέμενε. Με τα πολλά, τους έπεισε. Πάνω στην ώρα, καθώς η σκεπή κατέρρευσε. Μελάμποδας και φρουρός σώθηκαν. Η γυναίκα έφαγε το δοκάρι στο κεφάλι κι έμεινε στον τόπο.

Όταν ο βασιλιάς Ίφικλος έμαθε, τι συνέβη, κατάλαβε πως είχε φυλακίσει ένα μάντη. Πήγε και τον βρήκε και του ζήτησε να τον βοηθήσει να λύσει ένα δικό του πρόβλημα: Ο βασιλιάς ήταν ανίκανος! Ο Μελάμποδας ζήτησε ως αντάλλαγμα τα βόδια. Ο Ίφικλος δέχτηκε. Ο μάντης πήρε ένα βόδι, το θυσίασε στον Δία και κάλεσε τα πουλιά να πάρουν κοψίδι. Όταν μαζεύτηκαν όλα, τα ρώτησε μπας και κάποιο από αυτά ήξερε, τι συμβαίνει με τον βασιλιά. Ένα γέρικο πουλί πρόφτασε στον Μελάμποδα ότι ο Ίφικλος έπασχε από παιδική τραυματική εμπειρία. Κι εξήγησε και το γιατροσόφι με το οποίο θα την ξεπερνούσε. Ο Μελάμποδας έβαλε τον Ίφικλο ν' ακολουθήσει τις οδηγίες του γέρικου πουλιού. Όταν τέλειωσε η «αγωγή», ο βασιλιάς είχε θεραπευθεί. Ο Μελάμποδας πήρε τα βόδια και τα κατέβασε στην Ηλεία. Τα έδωσε στον αδελφό του. Περιχαρής αυτός, τα οδήγησε στον βασιλιά Νηλέα και πήρε σύζυγο την καλή του.

Στην Τίρυνθα βέβαια τα έλεγαν αλλιώς. Πάλι ο Μελάμποδας βοήθησε τον αδελφό του να βρει γυναίκα αλλά αυτή ήταν η Λυσιίπη, η κόρη του Προίτου, βασιλιά των Μυκηνών. Γι' αυτό άλλωστε, οι απόγονοί του Βιάντα, οι Βιαντίδες, είχαν δικαιώματα στον θρόνο του Άργους. Με πρώτο Βιαντίδη βασιλιά τον Ταλαό, γιο του Βιάντα. Μόνο που μητέρα του ήταν η Πηρώ κι όχι η Λυσιίπη.

Στην προσπάθειά τους να θωρακίσουν τη «νομική τους υπόσταση», οι βασιλιάδες της εποχής εκείνης επικαλούνταν είτε θεϊκή καταγωγή είτε κληρονομικά δικαιώματα. Για τον σκοπό αυτό, δε δίσταζαν να «διορθώσουν» κάπως τη μυθολογία. Με ανάλογα αποτελέσματα.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες:

Ο Πέλοπας ήταν γιος του Ταντάλου, βασιλιά της Λυδίας, στη Μικρά Ασία. Δεν θα ερχόταν ποτέ στην Ελλάδα, αν ο πατέρας του δεν ήταν τόσο ξιπασμένος. Συνδαιτυμόνας των θεών του Ολύμπου, ο Τάνταλος θέλησε να δει, αν όντως είχαν τις ικανότητες που πιστευόταν ότι διέθεταν. Έτσι, κάλεσε τους θεούς σε γεύμα και τους πρόσφερε κρέας που δεν ήταν τίποτε άλλο από τις σάρκες του παιδιού του, βρασμένες στη χύτρα.

Οι θεοί κατάλαβαν τη φρικιαστική πράξη του Τάνταλου κι αρνήθηκαν να αγγίξουν το φαγητό, με εξαίρεση τη Δήμητρα που αφηρημένη έφαγε ένα κομματάκι από την ωμοπλάτη. Με εντολή του Δία, ο Ερμής «συναρμολόγησε» τις σάρκες του Πέλοπα, πρόσθεσε και μian ωμοπλάτη από ελεφαντόδοντο και του ξανάδωσε τη ζωή. Ο Τάνταλος υποχρεώθηκε να στέκει όρθιος μέσα σε μια λίμνη αλλά να μην μπορεί να πιει, καθώς, όποτε έσκυβε, το νερό υποχωρούσε. Κι ούτε να φάει μπορούσε, παρ' όλο που τριγύρω του υπήρχαν του κόσμου οι λιχουδιές: Όποτε άπλωνε το χέρι του, τα φαγητά απομακρύνονταν. Είναι το γνωστό «μαρτύριο του Ταντάλου», έκφραση που ακόμα και σήμερα χρησιμοποιείται.

Ξαναγεννημένος ο Πέλοπας, έφυγε από την πατρίδα του κι έφτασε στην Πίσα της Ηλείας. Βασίλευε εκεί ο Οινόμαος που είχε κόρη την πανέμορφη Ιπποδάμεια. Κάποιος χρησμός του είχε προφητεύσει ότι θα σκοτωθεί από τον γαμπρό του. Για να γλιτώσει, καλούσε σε αρματοδρομία κάθε επίδοξο μνηστήρα: Αν την έχανε, θα πάντρευε την κόρη του με τον νικητή. Αν νικούσε, θα σκότωνε τον ηττημένο. Εκείνο που δεν ήξεραν οι επίδοξοι γαμπροί, ήταν ότι το άρμα του Οινόμαου κινούσαν δυο θεϊκές φοράδες.

Δεκατρείς άνδρες είχαν αλύπητα σφαχτεί, πριν να φτάσει στην περιοχή ο Πέλοπας. Μόλις

τον είδε η Ιπποδάμεια, τον ερωτεύτηκε. Την ερωτεύτηκε κι εκείνος και τη ζήτησε σε γάμο. Ο Οινόμαος δέχτηκε υπό τον όρο ότι ο Πέλοπας θα τον νικήσει σε αρματοδρομία από την Πίσα ως την Κόρινθο:

«Αλλιώς, θα πεθάνεις», συμπλήρωσε.

Αυτή τη φορά όμως, στον σικέ αγώνα, ο Οινόμαος είχε αντίπαλο και την ερωτευμένη κόρη του που έκανε τα γλυκά μάτια στον ηνίοχο του βασιλιά και τον έπεισε να βγάλει τη σφήνα από τον ένα τροχό του βασιλικού άρματος. Αποτέλεσμα ήταν να φύγει από τη θέση του ο τροχός, την ώρα που οι φοράδες είχαν αναπτύξει τη μέγιστη ταχύτητά τους. Ο Οινόμαος γκρεμίστηκε από το άρμα, μπλέχτηκε στα γκέμια, παρασύρθηκε στα βράχια και σκοτώθηκε.

Νικητής ο Πέλοπας, ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες και τους αφιέρωσε στον προστάτη του Δία, αυτόν που είχε δώσει διαταγή να τον επαναφέρουν στη ζωή, μετά τη φρικιαστική πράξη του πατέρα του.

Ο μύθος του Πέλοπα «κολλάει» γάντι με την πραγματικότητα, καθώς, στην αρχή, τους ολυμπιακούς αγώνες, οι Πισάτες τους οργάνωναν. Κι ο Πέλοπας ήταν παππούς του Αγαμέμνονα, άρα εξήντα χρόνια παλαιότερός του. Που σημαίνει ότι οι Ολυμπιακοί αγώνες πρωτοξεκίνησαν εξήντα χρόνια πριν από τον Τρωικό πόλεμο, εκεί γύρω στα 1260 με 1250 π.Χ.

Υπάρχει όμως κι άλλος μύθος: Ο Ηρακλής, αφού καθάρισε τους στάβλους του Αυγεία, ζήτησε την αμοιβή του. Ο Αυγείας αρνήθηκε. Ο Ηρακλής εκστράτευσε δυο φορές εναντίον του. Τη δεύτερη τον νίκησε και καθιέρωσε τους ολυμπιακούς αγώνες. Ο Ηρακλής ήταν σύγχρονος με τον Ατρέα, γιο του Πέλοπα. Άρα οι ολυμπιακοί αγώνες, σύμφωνα με αυτή την εκδοχή, πρέπει να ξεκίνησαν γύρω στα 1230 με 1220 π.Χ. Που σημαίνει ότι οι Ολυμπιακοί αγώνες έχουν προ πολλού ξεπεράσει τα 3.200 χρόνια, αφότου πρωτοξεκίνησαν.

Στην υπόθεση, όμως, μπερδεύεται κι άλλος Ηρακλής: Ο Ιδαίος. Αυτός που με τ' αδέρφια του, τους Κουρήτες, έκαναν φασαρία, όταν ο Δίας έκλαιγε μωρό, για να μην τον ακούσει ο Κρόνος και τον φάει. Στην Ηλεία, πίστευαν πως ο Δίας πέρασε τη βρεφική του ηλικία, όχι στο Ιδαίον άντρο της Κρήτης αλλά στα μέρη τους. Ο μύθος λέει πως ο Ιδαίος Ηρακλής και οι Κουρήτες άφησαν την Κρήτη, έφτασαν στην Ολυμπία και παραβγήκαν στον αγώνα δρόμου.

Και για τις πρώτες σίγουρες ολυμπιάδες που ξέρουμε, το μοναδικό αγώνισμα ήταν ο δρόμος ενός σταδίου: 192 μέτρα και 27 εκατοστά. Κι ανάμεσα στους πρώτους μυθικούς ολυμπιονίκες ήταν ο Δίας που νίκησε τον Κρόνο στην πάλη κι ο Απόλλων που νίκησε τον Ερμή στον δρόμο και τον Άρη στην πυγμή. Ο ίδιος ο Απόλλων, όταν έφτιαξε το πυθικό ιερό, στους Δελφούς, έφερε Κρήτες και τους αποκάλυψε τα άδυστα του ναού του. Και τα Πύθια ήταν αγώνες, επίσης, ονομαστοί στην αρχαιότητα.

Ολυμπιάδα και στίβος:

Οι αρχαίοι Έλληνες ήταν ο λαός, που λάτρευε τον αθλητισμό. Οι μυθικοί Άτλαντες της χαμένης πολιτείας, οι Μινωίτες και οι Μυκηναίοι, καθώς οι Έλληνες των ιστορικών χρόνων ήταν ο λαός, που ανακάλυψε και λάτρευε τον αθλητισμό. Κι όταν μιλούσαν για αθλητισμό, εννοούσαν τον στίβο, τον αδιαφιλονίκητο βασιλιά των αγώνων. Μέσα στον οποίο ενέτασσαν και την πάλη, την πυγμαχία αλλά και το παγκράτιο. Ο στίβος άλλωστε προέρχεται από το αρχαίο ρήμα στείβω που σημαίνει καταπατώ: Ένας χώρος για ασκήσεις ή αγώνες.

Στις Μυκήνες, ο αθλητισμός καθόρισε σιγά σιγά και την ανδρική μόδα: Τα μακριά μαλλιά, που ανέμιζαν κι εμπόδιζαν την κίνηση, κόπηκαν κοντά. Το αρρενωπό στιλ υπογραμμίστηκε από την πλούσια γενειάδα και το μουστάκι. Η γυναικεία μόδα ακολουθούσε, στις αρχές, τις επιταγές της Κρήτης. Σιγά σιγά κι όσο η εγχώρια παραγωγή ανέβαζε την ποιότητά της, επικράτησαν ελλαδίτικες τάσεις. Στην κατοπινή Σπάρτη, οι φαινομηρίδες, οι «γυναίκες με τα μίνι», όπως θα τις λέγαμε σήμερα, αθλούνταν όσο και οι άνδρες. Και στην Ολυμπία, υπήρχε αγώνας ταχύτητας μόνο για παρθένες που έτρεχαν προς τιμήν της θεάς Ήρας.

Στα ομηρικά χρόνια, ο αθλητισμός αποτελούσε την ψυχαγωγία της αριστοκρατίας. Αγώνες γίνονταν και για να τιμηθεί ένας νεκρός. Τέτοιοι ήταν κι αυτοί, που οργανώθηκαν από τον Αχιλλέα στην Τροία, όταν σκοτώθηκε ο φίλος του ο Πάτροκλος. Όμως, στις εποχές που ο μύθος και η πραγματικότητα μπλέκονται, οι αγώνες ήταν μέρος της λατρευτικής διαδικασίας. Πάνω από 320 χρόνια μετά τον Τρωικό πόλεμο, το στάδιο της Ολυμπίας ήταν τμήμα του ναού. Γύρω στα μέσα του 5' αιώνα έγινε αυθύπαρκτος χώρος. Στην αρχή, οι αγώνες διαρκούσαν μόνο μια μέρα και είχαν μόνο ένα αγώνισμα: Τον δρόμο ενός σταδίου. Παρ' όλ' αυτά, η ολυμπιακή εκεχειρία, για ένα μήνα, υπήρχε πριν ακόμη φτάσουμε στο 776 π.Χ., τη χρονιά της συμβατικής αρχής των ολυμπιάδων.

Σπουδαίοι αθλητές, ήρωες των πατρίδων τους, καταγράφηκαν στα χρονικά των αγώνων: Οι δρομείς Λάδας ο Λακεδαιμόνιος και ο Λεωνίδας ο Ρόδιος, καθώς και ο Αθηναίος Φειδιππίδης, ουσιαστικά ο πρώτος γνωστός δρομέας μεγάλων αποστάσεων, καθώς γνωρίζουμε ότι έκανε τρέχοντας τη διαδρομή Αθήνα – Σπάρτη, προκειμένου να μεταφέρει την έκκληση των Αθηναίων για βοήθεια, ώστε να αποκρουστεί ο περσικός κίνδυνος. Ο Φαίλος ο Κροτωνιάτης στο άλμα, ο Διαγόρας ο Ρόδιος στην πυγμαχία. Κι ακόμα, ο Σώστρατος ο Σικυώνιος, ο Σάτυρος ο Ηλείος, ο Μίλων ο Κροτωνιάτης. Αθλητές που έβλεπαν να γκρεμίζεται ένα μέρος των τειχών της πατρίδας τους για να περάσουν.

Μετά, επήλθε η θρησκευτική αντιπαλότητα και η κατάργησή τους (393 μ.Χ.). Ο χριστιανισμός έβρισκε ειδωλολατρική συνήθεια την άθληση και σύμφωνες με τις θεϊκές επιταγές τις ιπποδρομίες και τις αρματοδρομίες. Αλλά οι αγώνες στίβου επέζησαν: Στα απάτητα βουνά και στα περάσματα, όπου οι αρματολοί και οι κλέφτες διαγωνίζονταν στο άλμα και στο λιθάρι, στη σκοποβολή και στο πάλεμα.

Με την ανασυγκρότηση του ελληνικού κράτους, μετά την επανάσταση του 1821, ο στίβος άρχισε να ανακτά την παλιά του αίγλη. Στα 1837, η γυμναστική μπήκε μάθημα στα σχολεία. Την ίδια χρονιά, έγινε προσπάθεια να αναβιώσουν οι Ολυμπιακοί Αγώνες: Στον Πύργο της Ηλείας, πλάι στην Αρχαία Ολυμπία, 25^η Μαρτίου κάθε τέσσερα χρόνια. Στα 1865, ένας νόμος μεριμνούσε για την «οριστική συγκρότηση της των Ολυμπίων Επιτροπής». Στα 1868, ο Ιωάννης Φωκιανός ανέλαβε να οργανώσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1870, που σημείωσαν τεράστια επιτυχία. Ήταν ο ίδιος που ανέλαβε και τη διοργάνωση του 1896, την πρώτη σύγχρονη διεθνή Ολυμπιάδα. Η πολιτεία του εξέφρασε την «ευγνωμοσύνη» της στέλνοντάς τον πρόωρα στον τάφο.

Οι Αγώνες επέζησαν. Και ανέδειξαν σύγχρονους ήρωες που ναι μεν δεν βλέπουν να γκρεμίζονται τείχη στο πέρασμά τους, ζουν όμως την δόξα της νίκης, της απονομής των μεταλλίων και την προς τιμή τους ανάκρουση του εθνικού ύμνου της χώρας τους, παράλληλα με την έπαρση της σημαίας.

Οι Ολυμπιακοί στον χρόνο:

Στα τέλη του Θ' με αρχές του Η' αιώνα π.Χ., οι ολυμπιακοί αγώνες ήταν τόσο ξακουστοί, ώστε χύθηκε πολύ αίμα για το ποιος θα τους ελέγχει. Πρώτοι ήταν οι Πισάτες. Μετά, αναμίχθηκαν και οι Ηλείοι. Από τα τέλη του Θ' αιώνα, παρουσιάστηκαν και οι Σπαρτιάτες. Πολύ αργότερα, στα 572 π.Χ., η Πίσα καταστράφηκε ολοκληρωτικά και οι αγώνες έμειναν στα χέρια των Ηλείων.

Καθώς όμως τελείωνε το πρώτο τέταρτο του Η' αιώνα π.Χ., ο βασιλιάς της Ηλείας, Ίφιτος, έκανε μια σημαντική συμφωνία με τον Λυκούργο της Σπάρτης και τον βασιλιά της Πίσας: Οι ολυμπιακοί αγώνες θα τελούνταν κάθε τέσσερα χρόνια και η ολυμπιακή εκχειρία θα ήταν σεβαστή.

Πρώτοι αγώνες, μετά τη συμφωνία, ήταν οι του 776 π.Χ. Από τη χρονιά αυτή άρχισε και η χρονολόγηση κατά ολυμπιάδες. Της χρονιάς αυτής τους αγώνες θεωρούμε πρώτη ολυμπιάδα. Πρώτος επίσημα Ολυμπιονίκης ήταν ο Ηλείος Κοροίβος (776 π.Χ.) στον δρόμο των 192 μέτρων και 27 εκατοστών (ενός σταδίου). Ακολούθησαν ο επίσης Ηλείος Αντίμαχος το 772 π.Χ., ο Μεσσήνιος Άνδροκλος το 768, ο συμπατριώτης του Πολυχάρης το 762. Οι πρώτοι επίσημα καταγεγραμμένοι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν υπόθεση του ανταγωνισμού των δύο αθλητικών υπερδυνάμεων της Ηλείας και της Μεσσηνίας. Οι υπόλοιπες πόλεις θ' αργούσαν να αναδείξουν νικητές.

Οι ολυμπιακοί αγώνες γνώρισαν τη μεγάλη τους δόξα μετά τους περσικούς πολέμους. Οι αθλητές είχαν πια εθνική συνείδηση κι αγωνίζονταν για την πατρίδα τους. Άλλωστε, οι ολυμπιονίκες γνώριζαν τη δόξα να δουν να γκρεμίζεται ένα κομμάτι απ' τα τείχη της πόλης τους για να περάσουν. Η συμμετοχή επιτρεπόταν μόνο σε Έλληνες, ελεύθερους πολίτες, γιους ελεύθερων γονέων. Γι' αυτό κι ο βασιλιάς Αλέξανδρος Α' της Μακεδονίας, πρώτα απέδειξε την ελληνική του ταυτότητα, κι έπειτα μπόρεσε να αγωνιστεί, το 496 π.Χ.

Η ολυμπιακή εκχειρία ξεκίνησε να είναι ένας μήνας και κατέληξε να διαρκεί τρεις. Στη διάρκειά της, οποιαδήποτε πολεμική πράξη απαγορευόταν δίνοντας στους Έλληνες την ευκαιρία να ταξιδεύουν με ασφάλεια. Συνέκλιναν όλοι στην αρχαία Ολυμπία που έγινε ο πρώτος γνωστός τόπος διακοπών. Γεννήθηκε έτσι η περιήγηση, το ταξίδι για τη γνωριμία νέων τόπων και την απόκτηση νέων εμπειριών. Μετεξέλιξή τους είναι ο σημερινός τουρισμός. Άλλωστε, η διάρκεια των αγώνων συνεχώς μεγάλωνε και ο αριθμός των αθλημάτων συνεχώς διευρυνόταν. Από το 680 π.Χ., η διάρκεια των αγώνων έγινε δυο μέρες, από το 632 π.Χ. τρεις κι από το 472 π.Χ. έφτασε τις πέντε. Τα αγωνίσματα αυξάνονταν και, από ένα το 776 π.Χ., έφτασαν τα 16, από το 200 π.Χ. κι έπειτα.

Ήταν μια γιορτή. Η τελευταία μέρα της στεφάνωσης των νικητών, με το κλαδί της αγριλιάς, συνέπιπτε πάντα με την πανσέληνο του Αυγούστου. Όλη τη νύχτα, κάτω από το φως του φεγγαριού, οι ολυμπιονίκες και οι φίλοι τους διασκέδαζαν τραγουδώντας και χορεύοντας. Κανένας αθλητής δεν κοιμόταν...

Στα χρόνια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, οι κατακτητές φρόντισαν να αφαιρέσουν όσα μπορούσαν από τα αναθήματα του ναού και ταυτόχρονα επέβαλαν τη συμμετοχή και Ρωμαίων στους αγώνες. Σιγά σιγά, η ελληνικότητα του αθλητή έπαψε να αποτελεί κριτήριο συμμετοχής. Μετείχε, όποιος ήθελε. Οι αγώνες διεξάγονταν επί 1.168 χρόνια, ως το 393 μ.Χ., όταν τους κατήργησε ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Θεοδόσιος ο Μέγας. Τελευταίος Ολυμπιονίκης υπήρξε ο Βαραστάπ, Αρμένιος Αρσακίδης (απόγονος δυναστείας Πάρθων βασιλιάδων).

Στα 424, ο Θεοδόσιος Β' συμπλήρωσε την καταστροφή. Η περιοχή ερήμωσε. Οι προσχώσεις του Αλφειού σκέπασαν τα ερείπια. Η Ολυμπία ξεχάστηκε. Πάνω από 1400 χρόνια αργότερα, στα 1829, μέσα στη μέθη της ανάστασης του ελληνικού κράτους, κάποιοι Γάλλοι ξεκίνησαν ανασκαφές. Τα ευρήματα μεταφέρθηκαν στο Λούβρο. Νέες συστηματικές ανασκαφές, Γερμανών αυτή τη φορά, έγιναν ανάμεσα στα χρόνια 1875 και 1881. Ο αρχαίος χώρος αποκαλύφθηκε σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια και μαζί καλλιτεχνήματα σπάνιας τέχνης: Ο Ερμής του Πραξιτέλη, η Νίκη του Παιωνίου, τα αετώματα του ναού κ.λπ. Ο εθνικός ευεργέτης Ανδρέας Συγγρός έβαλε βαθιά το χέρι στην τσέπη και δημιουργήθηκε το μουσείο της Ολυμπίας που τα φιλοξένησε.

Έναν αιώνα αργότερα, αποδείχτηκε πολύ μικρό για να στεγάσει τον πλούτο των ευρημάτων. Το νέο μουσείο λειτούργησε το 1982. Οι Ολυμπιακοί αγώνες αναβίωσαν ως πανελλήνιοι στα 1870 και καθιερώθηκαν ως παγκόσμιος θεσμός στα 1896.

Η δυναστεία του Αέθλιου:

Αδελφή του Έλληνα ήταν η Πρωτογένεια, ένα πανέμορφο κορίτσι που δεν ξέφυγε από την

προσοχή του Δία. Του έκανε γιο τον Αέθλιο, πρώτο βασιλιά της Ήλιδας. Τον τιμούσαν ως προστάτη των αγώνων. Πολλοί ερευνητές πιστεύουν ότι από το όνομά του προήλθε το αρχαίο ρήμα αθλέω-ώ, από το οποίο προέκυψε το μεταγενέστερο ουσιαστικό αθλητής (από τον οποίο αθλητή δημιουργήθηκε στα 1894, δυο μόλις χρόνια πριν από την 1^η Ολυμπιάδα της Αθήνας, η λέξη αθλητισμός).

Τον Αέθλιο διαδέχτηκε ο γιος του, Ενδυμίων, ο οποίος απέκτησε μια κόρη, την Ευρυκύδη, και τρεις γιους: Τον Παίονα, τον Αιτωλό και τον Επειό. Προκειμένου να αποφασίσει σε ποιον θα αφήσει το βασίλειο, τους έβαλε να τρέξουν ένα στάδιο (αυτά τα 192 μέτρα και 27 εκατοστά). Νίκησε ο Επειός κι έγινε ο πρώτος αλλά και ο τελευταίος ολυμπιονίκης που πήρε έπαθλο ένα βασίλειο. Από το όνομά του βαφτίστηκαν Επειοί οι υπήκοοί του.

Ο Παίων έφυγε στη Μακεδονία και κατοίκησε στην περιοχή που ονομάστηκε Παιονία. Ο Αιτωλός παρέμεινε στην Ηλεία και κάποια στιγμή διαδέχτηκε τον αδελφό του. Είχε όμως την ατυχία να σκοτώσει κατά λάθος τον Άπι, γιο του Ιάσονα, οπότε αναγκάστηκε να ξενιτευτεί για να καθαριστεί από το μίσημα. Τον ακολούθησαν κάμποσοι υπήκοοί του. Έφτασαν στη χώρα των Κουρήτων που από τότε ονομάστηκε Αιτωλία με τους κατοίκους της Αιτωλούς.

Πίσω στην Ηλεία, μόνος από βασιλική γενιά απέμενε ο νεαρός γιος της Ευρυκύδης, που τον είχε αποκτήσει από τον θεό Ποσειδώνα: Ο Ηλείος. Έγινε βασιλιάς και είναι αυτός που έδωσε το όνομά του στην Ηλεία. Από αυτόν μετονομάστηκαν Ηλείοι οι Επειοί.

Του Ηλείου διάδοχος ήταν ο Αυγείας που, όπως αναφέρει ο Απολλόδωρος, κάποιοι άλλοι έλεγαν ότι ήταν παιδί του Ήλιου ή του Ποσειδώνα ή του Φόρβαντα. Όποιου κι αν ήταν, βρέθηκε με τόσα κοπάδια που χρειάστηκε να πραγματοποιήσει ο Ηρακλής έναν από τους δώδεκα άθλους του προκειμένου να καθαριστούν οι στάβλοι.

Είναι γνωστό ότι ο Αυγείας αρνήθηκε να πληρώσει στον Ηρακλή όσα είχε υποσχεθεί (το ένα δέκατο των κοπαδιών). Ο γιος του Αυγείας, Φυλέας, πήρε το μέρος του ημίθεου κι ο πατέρας του τον έδιωξε από τη χώρα. Ο νεαρός πήγε στο Δουλίχιο (ίσως μια από τις Εχινάδες, στα ΝΑ της Ιθάκης). Ο Ηρακλής επέστρεψε μια φορά με στρατό, αρρώστησε και νικήθηκε, ξαναπροσπάθησε δεύτερη φορά. Τον ακολουθούσαν Αργείοι, Θηβαιοί και Αρκάδες. Του Αυγείας ο στρατός απαρτιζόταν από κατοίκους της Ηλειακής Πύλου (πόλης στη συμβολή των ποταμών Λάδωνα και Πηνειού), Ηλείοι και Πισάτες. Ο Ηρακλής σκότωσε τον Αυγεία (κατά άλλη εκδοχή, ο βασιλιάς πέθανε σε βαθιά γεράματα), έκαψε την Ηλεία, τιμώρησε την

Ηλειακή Πύλο και χαρίστηκε στους Πισάτες καθώς έτσι τον διέταξε να κάνει ο Δίας. Χάρισε τη χώρα στον Φυλέα που όμως προτίμησε να επιστρέψει στο Δουλίχιο. Στον θρόνο της Ηλείας ανέβηκε άλλος γιος του Αυγεία, ο Αγασθένης. Αυτού γιος ήταν ο Πολύξενος, αρχηγός των δέκα από τα σαράντα ηλειακά πλοία που ο Όμηρος αναφέρει ότι μετείχαν στην εκστρατεία στην Τροία. Γιος και διάδοχος του Πολύξενου ήταν ο Αμφίμαχος. Κι αυτού, ο Ηλείος.

Η κάθοδος των Αιτωλώ ν:

Όταν πέθανε ο Αιτωλός, άφησε διάδοχό του στη νέα τους πατρίδα τον γιο του, Πλευρώνα, που απέκτησε μια όμορφη κόρη στην οποία έδωσε το όνομά της προγιαγιάς του: Πρωτογένεια. Όπως και η αρχαία συνονόματή της, η Πρωτογένεια έπεσε στα ερωτικά δίχτυα του Δία. Καρπός της σχέσης τους ήταν ο Όξυλος. Έφτασε να γίνει βασιλιάς των Αιτωλών, όταν στην Ηλεία βασίλευε ο Ηλείος.

Τον ίδιο καιρό, οι απόγονοι του Ηρακλή, τ' αδέρφια Κρεσφόντης, Τήμενος και Αριστόδημος, ετοιμάζονταν να εκστρατεύσουν εναντίον του βασιλιά του Άργους, Τισαμενού. Απευθύνθηκαν στο μαντείο των Δελφών και ρώτησαν τι έπρεπε να κάνουν για να εξασφαλίσουν τη νίκη απέναντι στον Τισαμενό (βλ. [**Πατριδογνωσία**] «**Ιστορία Αργολίδας**»: Η κάθοδος των Ηρακλειδών). Το μαντείο απάντησε πως έπρεπε να βάλουν αρχηγό τους έναν με τρία μάτια. Πάνω που απορούσαν, πού να βρουν τέτοιο αρχηγό, πέρασε τυχαία από εκεί ο Όξυλος καβάλα σ' ένα μονόφθαλμο μουλάρι. Ο Κρεσφόντης λογάρισε: Δυο τα μάτια του καβαλάρη, ένα του μουλαριού, ίσον τρία: Αυτόν εννοεί ο χρησμός. Τον έκαναν αρχηγό τους.

Ο Όξυλος τους έβαλε να φτιάξουν στόλο. Ο στρατός μπήκε στα πλοία που βρίσκονταν στην πόλη Μολύκριο (σημερινό Αντίρριο). Πέρασαν στο Ρίο, νίκησαν στη μάχη και κίνησαν καθένα από τα τρία αδέρφια προς τον αντικειμενικό σκοπό του (Αργολίδα, Λακωνία, Μεσσηνία). Στον Όξυλο άφησαν την Ηλεία που ο ίδιος τους ζήτησε. Για να είναι μάλιστα εξασφαλισμένος αυτός ότι δεν θα θελήσουν να κρατήσουν για λογαριασμό τους την Ηλεία, όταν δουν πόσο όμορφη είναι, τους οδήγησε στους προορισμούς τους μέσω της ορεινής Αρκαδίας. Όλα αυτά, γύρω στα 1125/1120 π.Χ., αν σωστά «χρονολογούμε» ευρήματα και μυθολογία.

Μετά, επικεφαλής των Αιτωλών, έφθασε στην Ηλεία και διεκδίκησε τον θρόνο. Καθώς οι δυο στρατοί στάθηκαν αντιμετώποι, ο Ηλείος πρότεινε και ο Όξυλος αποδέχτηκε, αντί για μάχη, να μονομαχήσουν δυο στρατιώτες, ένας από κάθε πλευρά. Το αποτέλεσμα της μονομαχίας θα καθόριζε σε ποιον θα πήγαινε ο θρόνος.

Ο Ηλείος διάλεξε για μονομάχο τον τοξότη Δέγμενο. Ο Όξυλος τον σφενδονιστή Πυραίχμη, ο οποίος και νίκησε. Ο νέος βασιλιάς επέτρεψε στους παλιούς κατοίκους να μείνουν αλλά έκανε αναδιανομή της γης ώστε να πάρουν κτήματα και οι Αιτωλοί δικοί του. Το μαντείο των Δελφών του είπε να φέρει και τον τελευταίο απόγονο του Πέλοπα με τους δικούς του. Βρήκε τον Αγόριο που ζούσε στην Ελίκη της Αχαΐας και τον μετακάλεσε.

Με όλα αυτά, Επειοί, Αιτωλοί και Αχαιοί άρχισαν να συνυπάρχουν ειρηνικά και να σχηματίζουν τον λαό των Ηλείων. Έτσι, η Ηλεία, κατά τον Πausανία, έγινε πολυάνθρωπη.

Αιώ νες ειρήνης, αιώ νες πολέμων:

Απόγονος του Όξυλου ήταν ο βασιλιάς Ίφιτος που αναδιοργάνωσε τους αγώνες. Στους αιώνες που ακολούθησαν, η πόλη Ήλις και η πόλη Πίσα ανταγωνίστηκαν για τον έλεγχο των αγώνων στην Ολυμπία, ώσπου η Ήλις κατέστρεψε ολοκληρωτικά την Πίσα (580 π.Χ.) κι έμεινε μόνη κι απερίσπαστη στη διοργάνωσή τους. Η περιοχή της Ήλιδας απλωνόταν πια στην κυρίως Ηλεία, την Πισάτιδα (τη χώρα ανατολικά της Ολυμπίας) και την Τριφυλία. Συνόρευε με το κράτος της Σπάρτης που ήδη είχε καταπιεί τη Μεσσηνία.

Από τότε και για δυο αιώνες, οι Ηλείοι μάλλον ειρηνικά έζησαν, δίχως πολέμους. Πριν από τα τέλη του ΣΤ΄ π.Χ. αιώνα, η χώρα απαλλάχτηκε από τη βασιλεία. Την εξουσία διαχειριζόταν η αριστοκρατία που προερχόταν από τους Αιτωλούς. Από την τάξη των αριστοκρατών εκλέγονταν «δια βοής» ενενήντα ισόβιοι «γέροντες» που συγκροτούσαν την βουλή και είχαν και την εποπτεία των αγώνων στην Ολυμπία. Οι αποφάσεις της βουλής εγκρίνονταν από μια Εκκλησία του δήμου. Η περιοχή ευτύχησε να αναδειχθεί ιερός τόπος και να πλουτίζει από το συνάλλαγμα που οι αγώνες της προσπόριζαν. Στα 480 π.Χ., οι

Ηλείοι είχαν στείλει εκπροσώπους στο συνέδριο της Κορίνθου και στα 479 μετείχαν στη μάχη των Πλαταιών με μόλις διακόσιους άνδρες καθώς οι υπόλοιποι έφτασαν εκεί αφού πια όλα είχαν τελειώσει.

Μετά τους περσικούς πολέμους, το πολίτευμα στην Ηλεία άλλαξε, έχοντας πρότυπό του την αθηναϊκή δημοκρατία. Από το 471 π.Χ., δημιουργήθηκε βουλή των πεντακοσίων με βουλευτές από όλες τις τάξεις. Ξεκίνησε μακρόχρονη αντιπαλότητα ανάμεσα στους δημοκρατικούς και τους αριστοκρατικούς. Ως το 322, το πολίτευμα της Ηλείας άλλαξε 15 φορές!

Οι Πισάτες επαναστάτησαν στα 464 π.Χ., όταν οι σύμμαχοι των Ηλείων, Σπαρτιάτες, βρέθηκαν αντιμέτωποι με τους Μεσσήνιους που επαναστάτησαν. Το αποτέλεσμα ήταν η Πίσα να σβηστεί από τον χάρτη κυριολεκτικά: Οι Ηλείοι την ξεθεμελίωσαν και έσβησαν το όνομα της πόλης από τον κατάλογο των οικισμών της Ηλείας. Με τα λάφυρα από τις τότε επιχειρήσεις, οικοδομήθηκε ο περιλαμπρος ναός του Δία και φιλοτεχνήθηκε το χρυσελεφάντινο άγαλμά του.

Η συμμαχία Σπάρτης – Ηλείας εξακολουθούσε να υπάρχει όταν ξέσπασε ο Πελοποννησιακός πόλεμος. Αποτέλεσμα της συμμαχίας αυτής ήταν οι Κερκυραίοι να πυρπολήσουν την Κυλλήνη, κύριο λιμάνι της Ηλείας, και οι Αθηναίοι να λεηλατήσουν την πόλη Φειά (κοντά στο σημερινό Κατάκωλο). Ακολούθησε διαμάχη με τους Λεπρεάτες Ηλείους εναντίον όλων των υπολοίπων. Οι Σπαρτιάτες πήραν το μέρος των Λεπρεατών που όμως νικήθηκαν. Η παλιά συμμαχία ράγισε. Στα 420 π.Χ., οι Ηλείοι βρίσκονταν στο πλευρό των Αργείων, Μαντινέων και Αθηναίων. Και όχι μόνο: Απέκλεισαν τη Σπάρτη από τους Ολυμπιακούς αγώνες και την καταδίκασαν σε πρόστιμο 2.000 μνων, με την κατηγορία ότι έστειλαν στρατιώτες στο Λέπρεο κι έκαναν εκστρατεία κατά του Ορχομενού της Αρκαδίας σε περίοδο εκχειρίας.

Το πρόστιμο έμεινε απλήρωτο και η παλιά φιλία Ηλείας και Σπάρτης αναβίωσε. Η συμμαχία διατηρήθηκε ως τη στιγμή που ο βασιλιάς της Σπάρτης, Άγις Β', επισκέφτηκε την Ήλιδα για να θυσιάσει με αφορμή κάποια από τις νίκες του εναντίον των Αθηναίων. Οι Ηλείοι του το απαγόρευσαν θυμίζοντάς του ότι δεν επιτρεπόταν να ζητηθεί χρησμός ή να γίνει θυσία «υπό Ελλήνων κατ' Ελλήνων». Και, με την ευκαιρία, του ζήτησαν και την αποπληρωμή του παλαιού πρόστιμου. Ο Σπαρτιάτης βασιλιάς όμως θυμήθηκε ότι οι Ηλείοι χρωστούσαν τη σε χρέμα αναλογία τους στα έξοδα του Πελοποννησιακού πολέμου που συνεχιζόταν. Και ζήτησε να δώσουν αυτονομία στην Πισάτιδα και την Τριφυλία. Ξέσπασε πόλεμος ανάμεσα στην Ηλεία και τη Σπάρτη. Έληξε στα 400 π.Χ., όταν πια ο Άγις είχε πεθάνει: Οι Ηλείοι υποχρεώθηκαν να παραχωρήσουν αυτονομία στις πιο πολλές από τις πόλεις της Πισάτιδας

και της Τριφυλίας, να γκρεμίσουν τα τείχη τριών πόλεων (Ηλιδας, Φειάς και Κυλλήνης) και να παραδώσουν τον στόλο τους. Από τότε, η Ηλεία δέθηκε στο άρμα της Σπάρτης.

Μετά τη μάχη στα Λεύκτρα (371 π.Χ.), οι Ηλείοι πήγαν με τους Θηβαίους και συμμετείχαν στην εισβολή στη Σπάρτη. Όμως, έξι χρόνια αργότερα (365 π.Χ.), Ηλεία και Σπάρτη βρέθηκαν να έχουν κοινά συμφέροντα καθώς οι Σπαρτιάτες επιζητούσαν την ανάκτηση της Μεσσηνίας που προσωρινά είχαν χάσει και οι Ηλείοι της Πισάτιδας και της Τριφυλίας. Οι Ηλείοι τα είχαν και με τους Αρκάδες που είχαν δεχτεί την Τριφυλία στο κοινό τους ως δήθεν αρκαδική περιοχή. Νέος πόλεμος ξέσπασε, αυτή τη φορά ανάμεσα στους Αρκάδες και τους Ηλείους. Το τέλος του, βρήκε τους Αρκάδες να έχουν προσαρτήσει την ηλειακή περιοχή Ακώρεια (κοντά στον Αλφειό) και τους Ηλείους να έχουν ανακτήσει και την Τριφυλία και την Πισάτιδα. Αλλά στην Ηλεία είχαν πια επικρατήσει οι αριστοκρατικοί. Στη μάχη της Μαντινείας (362 π.Χ.), όταν οι Θηβαίοι κατανίκησαν τους Σπαρτιάτες, οι Ηλείοι βρίσκονταν στο πλευρό των ηττημένων.

Μακεδόνες, Ρωμαίοι, Βυζαντινοί:

Στα χρόνια του Φιλίππου Β' των Μακεδόνων, του Μεγάλου Αλεξάνδρου και των διαδόχων του, οι Ηλείοι συνήθως βρίσκονταν στο αντιμακεδονικό στρατόπεδο. Ηττημένοι τις περισσότερες φορές. Από παράδοση σύμμαχοι των Αιτωλών, τάχθηκαν στο πλευρό των Ρωμαίων. Όταν οι Ρωμαίοι στήριξαν την Αχαϊκή Συμπολιτεία, οι Ηλείοι βρέθηκαν με το ζόρι ενταγμένοι σ' αυτήν. Όμως, στον πόλεμο ανάμεσα στους Αχαιούς και τους Ρωμαίους, κράτησαν ουδετερότητα. Υποτάχθηκαν στη Ρώμη το 146 π.Χ., όπως και η υπόλοιπη Πελοπόννησος.

Η εποχή της ρωμαιοκρατίας ήταν για την Ηλεία περίοδος πλουτισμού και ειρήνης. Οι Ηλείοι πλήρωναν τους φόρους τους, υπάγονταν αρχικά στον στρατηγό της Μακεδονίας κι έπειτα στον ανθύπατο της Αχαΐας αλλά ουσιαστικά ζούσαν σε καθεστώς ανεξαρτησίας. Η ευφορία διακόπηκε πρόσκαιρα το 87 π.Χ., όταν ο Σύλλας, με αφορμή το ότι οι Ηλείοι πήγαν με τον βασιλιά του Πόντου, Μιθριδάτη, λήστεψε κάθε χρυσό ή ασημένιο ανάθημα στην Ολυμπία. Επί Οκταβιανού όμως, η φορολογία ελαττώθηκε ώστε να μπορούν οι Ηλείοι να οργανώνουν τους Ολυμπιακούς αγώνες καλύτερα. Ο αυτοκράτορας Νέρων ήταν αυτός που ανακήρυξε την Ηλεία ελεύθερη περιοχή, κολακευμένος καθώς οι κριτές φρόντισαν να τον ανακηρύξουν νικητή σε όλα τα αγωνίσματα!

Η φήμη της αρχαίας Ολυμπίας έκανε τους επισκέπτες να συρρέουν κατά χιλιάδες και η Ηλεία έφτασε να ζει από την τουριστική βιομηχανία. Ο αυτοκράτορας Ιουλιανός την απάλλαξε από κάθε φόρο αλλά τα πάντα κατέρρευσαν στα 393 μ.Χ., όταν ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος διέταξε την κατάργηση των Ολυμπιακών αγώνων. Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός μετέφερε το έργο του Φειδία, το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία, στην Κωνσταντινούπολη και έβαλε να το λιώσουν. Οι επιδρομές των βαρβάρων (Γότθοι του Αλάριχου, Άβαροι το 638, Σαρακηνοί το 881, Βούλγαροι το 978, Νορμανδοί και πειρατές) συμπλήρωσαν την καταστροφή.

Η Ηλεία κατάφερε να ορθοποδήσει εισάγοντας την εκμετάλλευση του μεταξιού. Η καλλιέργεια της μουριάς απλώθηκε τόσο πολύ ώστε η Πελοπόννησος όλη ονομάστηκε Μοριάς. Οι Φράγκοι τον βρήκαν σε πλήρη οικονομική άνθιση.

Μεγαλείο και παρακμή:

Η Ωλένη ξεκίνησε να ακμάζει γύρω στα 1000. Η Ανδραβίδα την ανταγωνίστηκε ως έδρα της βυζαντινής διοίκησης στην περιοχή. Όταν οι Φράγκοι ιππότες φάνηκαν μπροστά στην ατειχιστη Ανδραβίδα, άρχοντες και κλήρος βγήκαν να τους προϋπαντήσουν κι απέσπασαν υπόσχεση ότι θα κρατήσουν περιουσίες και προνόμια. Η Ανδραβίδα ήταν τότε η μεγαλύτερη πόλη της Ηλείας. Με την Ωλένη δεύτερη. Ο Φράγκος ηγεμόνας κατέστησε την Ανδραβίδα πρωτεύουσα του πριγκιπάτου της Αχαΐας κι ο Λατίνος επίσκοπος την Ωλένη έδρα του. Με τον καιρό, η Κλαρέντζα (σημερινή Κυλλήνη) εξελίχθηκε σε πρώτο λιμάνι της Πελοποννήσου.

Με όλα αυτά, η Ηλεία βρέθηκε στο κέντρο της εμπορικής, βιομηχανικής, εισαγωγικής και εξαγωγικής δραστηριότητας. Η ανέγερση του φρουρίου Χλουμούτσι, πάνω από την Κλαρέντζα, έφερε την πόλη – λιμάνι σε πρώτη μοίρα που επισκίασε την Ανδραβίδα. Στα 1430, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος πήρε το Χλουμούτσι, το μετέτρεψε σε ορμητήριό του κι έφτασε ως την Πάτρα, την οποία κατέλαβε. Ήταν το τέλος της παρουσίας των Φράγκων στον Μοριά.

Οι τουρκικές επιθέσεις στην Ηλεία είχαν ξεκινήσει από τον καιρό ακόμα των Φράγκων (1423). Στα 1460, η τουρκική κατάκτηση είχε ολοκληρωθεί.

Η Ηλεία στο εξής ακολούθησε τις τύχες της υπόλοιπης Πελοποννήσου. Στη δεύτερη περίοδο των Βενετσιάνων (1687 – 1715) αριθμούσε μόλις 16.850 κατοίκους. Μετά την οριστική κατάληψή της από τους Τούρκους, δυστύχησε να έχει στα όριά της το χωριό Λάλα, έδρα των Τουρκαλβανών που φημίζονταν για την ανδρεία τους αλλά και νέμονταν ποικιλότροπα την περιοχή.

Ήταν Μάιος του 1821, όταν 2.500 Έλληνες με δυο κανόνια, έχοντας επικεφαλής τον Ανδρέα Μεταξά, φάνηκαν στην περιοχή του Λάλα. Οι αψιμαχίες κράτησαν μέρες. Οι περίπου χίλιοι Λαλαίοι ενισχύθηκαν με πεντακόσιους Τούρκους που έσπευσαν εκεί. Στις 13 Ιουνίου του 1821, Λαλαίοι και Τούρκοι επέπεσαν αιφνιδιαστικά στους Έλληνες. Αντιμετωπίστηκαν με επιτυχία. Οι Έλληνες τους κινήγησαν ως μέσα στο χωριό. Έχοντας υποστεί βαριά ήττα, οι Λαλαίοι πήραν τις οικογένειές τους και κατέφυγαν στην Πάτρα.

Στα επόμενα χρόνια, η Ηλεία υπέστη τα δεινά των τουρκικών επιθέσεων που ξεκινούσαν από την Αχαΐα, του εμφύλιου σπαραγμού και της εισβολής του Ιμπραήμ. Πριν ακόμα αποχωρήσει ο Ιμπραήμ από την Πελοπόννησο, η περιοχή βρέθηκε στη δίνη της διαμάχης για την κατάληψη κτημάτων (1828).

Το σταφιδικό ζήτημα:

Η Βρετανία αγόραζε σταφίδα από την Ελλάδα και από τη Γαλλία. Στα 1878, η γαλλική σταφίδα αφανίστηκε από την φυλλοξήρα. Η Βρετανία αύξησε τις εισαγωγές σταφίδας από την Ελλάδα για να αναπληρώσει τη γαλλική. Και η Γαλλία έκανε εισαγωγές σταφίδας από την Ελλάδα για να καλύψει τις δικές της ανάγκες. Τη χρονιά εκείνη, ολόκληρη η ελληνική παραγωγή σταφίδας απορροφήθηκε από τη Βρετανία και τη Γαλλία, ενώ οι τιμές του προϊόντος έφτασαν στα ύψη.

Χωρίς καμιά κρατική καθοδήγηση, οι Έλληνες αγρότες πίστεψαν ότι βρέθηκε το προϊόν που θα τους έκανε πλούσιους. Όλη η Ελλάδα μετατράπηκε σε έναν απέραντο αμπελώνα. Μέσα σε λίγα χρόνια, η έκταση που καταλάμβαναν οι αμπελοκαλλιέργειες αυξήθηκε κατά 50%.

Η γαλλική κυβέρνηση όμως είχε προχωρήσει σε ριζικά μέτρα αντιμετώπισης του προβλήματος: Όλα τα αμπέλια ξεριζώθηκαν και καταστράφηκαν. Στη θέση τους, φυτεύτηκαν άλλα από την Αμερική, απρόσβλητα στην φυλλοξήρα. Λίγο λίγο, η γαλλική σταφίδα ξανακέρδιζε τις αγορές που είχε χάσει. Σε βάρος της ελληνικής. Στα 1891, η Γαλλία ήταν πια σε θέση να απαγορεύσει την εισαγωγή ελληνικής σταφίδας εκεί. Η παραγωγή έμεινε αδιάθετη και οι τιμές πήραν την κατηφόρα: Από πάνω από τριακόσια φράγκα το χιλιόλιτρο, στα 1891, η σταφίδα έφτασε στα 1893 να πουλιέται 44 φράγκα. Το 1894 έπεσε στα 42 και το 1895 ανέβηκε στα 66. Κι ακόμα, έμεναν εντελώς αδιάθετες οι ποσότητες «ανάμιξης», ύλη κρασιού για βιομηχανική επεξεργασία, την ώρα που η Ελλάδα δεν διέθετε τέτοια εργοστάσια. Η κρίση έπληξε την Ηλεία περισσότερο από κάθε άλλη περιοχή.

Το κράτος εδέησε να ξυπνήσει το 1895. Με νόμο (25 Ιουλίου 1895 και τροποποίησή του το 1896), μειώθηκε περίπου στα δυο τρίτα η φορολογία της σταφίδας, απαγορεύτηκε η παρασκευή οινοπνεύματος από άλλη ύλη εκτός από προϊόντα της αμπέλου και καθιερώθηκε ο θεσμός του «παρακρατήματος».

Το κράτος παρακρατούσε το 15% της παραγωγής σταφίδας για βιομηχανική επεξεργασία μέσα στη χώρα. Τη διαχείριση του «παρακρατήματος» αναλάμβανε το ίδιο το κράτος. Στα 1899, ο νόμος τροποποιήθηκε και πια το «παρακράτημα» έπρεπε να είναι «τουλάχιστον 10%». Οι τιμές όμως συνέχισαν να βρίσκονται σε επίπεδα κάτω των ενενήντα φράγκων. Ο περονόσπορος που έπληξε την παραγωγή στα 1900, ανέβασε λίγο τις τιμές για όση σταφίδα σώθηκε. Μετά, πήραν πάλι την κατηφόρα. Στα 1903, στην Ηλεία, οι σταφιδοπαραγωγοί είχαν φθάσει σε απόγνωση. Η κυβέρνηση Θεοτόκη υποσχέθηκε να φέρει νέο νόμο.

Η εξέγερση της Μπαρμπάσαινας:

Ήταν 13 Μαΐου του 1903, όταν στη Βουλή ξεκίνησε η συζήτηση του νέου νομοσχεδίου για τη σταφίδα. Οι αντεγκλήσεις, οι διαφωνίες και οι αγορεύσεις των βουλευτών ένα μόνο μήνυμα έστειλαν στους σταφιδοπαραγωγούς: Αν κάτι άλλαζε, ήταν υπέρ των μεσαζόντων και των τρωκτικών του δημόσιου χρήματος.

Η Μπαρμπάσαινα (Βαρβάσαινα σήμερα) είναι ένα χωριό που βρίσκεται στον εύφορο κάμπο, ανατολικά του Πύργου. Οι κάτοικοι της ζούσαν από τη σταφίδα. Όσο η συζήτηση στη Βουλή πελαγοδρομούσε, τόσο η υπομονή των σταφιδοπαραγωγών εξαντλιόταν. Στις 27 Μαΐου του 1903, πήραν τα όπλα. Έχοντας επικεφαλής τον Γ. Παπαστασινό, κρατώντας μαύρες σημαίες και πλακάτ με την επιγραφή «Μονοπώλιο ή θάνατος», μπήκαν στον Πύργο και κατέλαβαν την πόλη. Ήταν το σύνθημα. Λίγο αργότερα, ο Πύργος κατακλυζόταν από χιλιάδες παραγωγούς σταφίδας από την γύρω περιοχή. Η αστυνομία φρόντισε να εξαφανιστεί. Οι καταστηματάρχες έκλεισαν τα μαγαζιά σε ένδειξη συμπαράστασης στους παραγωγούς. Αυτόκλητοι ομιλητές καλούσαν τους συγκεντρωμένους να βάλουν φωτιά στο εκεί υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας.

Επικράτησε ο Γ. Παπαστασινός που πρότεινε, αντί για καταστροφές, να πάνε όλοι μαζί στον σιδηροδρομικό σταθμό και να υποχρεώσουν τον σταθμάρχη να βάλει ειδική αμαξοστοιχία που να τους πάει στην Αθήνα. Το τρένο ετοιμάστηκε, οι αγρότες ανέβηκαν επάνω, το έκτακτο δρομολόγιο ξεκίνησε. Έξω από τον Πύργο σταμάτησε. Ο μηχανοδηγός προφασίστηκε βλάβη. Οι αγρότες αποφάσισαν να το σύρουν. Το έφτασαν ως την Αμαλιάδα.

Η κυβέρνηση Θεοτόκη, μόλις οι υπουργοί της συνήλθαν από την πρώτη έκπληξη, διέταξε μια μεραρχία στρατού που στάθμευε στην Πάτρα, να εμποδίσει τους αγρότες να φτάσουν στην Αθήνα. Η μεραρχία έφτασε στην Αμαλιάδα λίγο πριν να συρθεί ως εκεί το τρένο από τον Πύργο. Στρατός και αγρότες στάθηκαν αντιμέτωποι. Μόνο που οι στρατιώτες ήταν παιδιά της Αχαΐας και της Ηλείας, γόνιμοι σταφιδοπαραγωγών οι περισσότεροι. Αρνήθηκαν να «επιβάλουν την τάξη».

Οι αγρότες ξεθάρρεψαν. Έπιασαν τον μηχανοδηγό του τρένου που έφερε τον στρατό από την Πάτρα και του ζήτησαν να συνδέσει τη μηχανή με τα βαγόνια του τρένου από τον Πύργο, για να συνεχίσουν το ταξίδι τους ως την Αθήνα. Ο μηχανοδηγός καμώθηκε πως πειθαρχεί αλλά, με την προστασία των αξιωματικών, κατάφερε να βγάλει την ατμομηχανή εκτός λειτουργίας. Οι αγρότες αγρίεψαν.

Πύργος και Αμαλιάδα βρίσκονταν για μέρες στα χέρια των σταφιδοπαραγωγών και

ολόκληρη η Ηλεία έβραζε, ενώ οι διαπραγματεύσεις για τη μετάβαση στην Αθήνα συνεχίζονταν. Στις 20 Ιουνίου του 1903, η κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' ανέθεσε στον Δ. Ράλλη να σχηματίσει νέα κυβέρνηση. Ο νέος πρωθυπουργός έστειλε στον Πύργο ειδικό απεσταλμένο να μιλήσει στους αγρότες: Ο πρωθυπουργός έδινε τον λόγο της τιμής του ότι θα έλυνε μια για πάντα το σταφιδικό ζήτημα. Ζητούσε μικρή πίστωση χρόνου. Και καλούσε τους σταφιδοπαραγωγούς να επιστρέψουν στα ειρηνικά έργα τους.

Θα περνούσε καιρός ώσπου οι σταφιδοπαραγωγοί να αντιληφθούν ότι και η κυβέρνηση του Δ. Ράλλη τους κορόιδευε. Τη νύφη λίγο έλειψε να πληρώσει το σπίτι του γερουσιαστή και ήδη υπουργού Α. Στεφανόπουλου, το οποίο κάποιιοι αποπειράθηκαν να κάψουν.

Το σταφιδικό ταλαιπώρησε την Ελλάδα και τις επόμενες δεκαετίες. Πέρασε σε δεύτερη μοίρα, όταν τους Έλληνες απασχολούσαν οι τραγικές επιπτώσεις από τη μικρασιατική καταστροφή. Ο ΑΣΟ (Αυτόνομος Οργανισμός Σταφίδας) ιδρύθηκε το 1925.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 19.7.2011)